

כוכבים בסוכה

הרב יצחק שילת

שנינו (כב, א): "המעובה כמין בית, אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה כשרה". ובגמרא (כב, ב) למדנו:

ת"ר המעובה כמין בית, אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה, כשרה. אין כוכבי חמה נראין מתוכה, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין

רש"י ורוב הראשונים פירשו ש'כוכבי חמה' הם זהרורי חמה, כלומר שאם הסכך צפוף כל כך עד שאין קרני השמש חודרות דרכו כלל – בית שמאי פוסלים ובית הלל מכשירים. אפשר שמחלוקתם היא בדין תורה, ואפשר שהיא בדרבנן. ייתכן שבית שמאי פוסלים מפני שלדעתם שם 'סוכה' אינו הולם גג שהוא כל כך עבה עד שאין חודרים דרכו זהרורי חמה, כי 'סוכה' אינה בית, "וַיִּבְנֶן לֹא בַיִת וְלִמְקַנְהוּ עֲשֵׂה סֶפֶת" (בראשית לג, יז), וההבדל צריך להתבטא בסכך, שעל שמו הסוכה נקראת 'סוכה'. לעומתם, בית הלל סוברים שגם סכך עבה שאין חודרות דרכו קרני השמש עדיין אינו הופך את הסוכה לבית כל עוד הוא אינו אטום לדליפת גשם, כי ההבדל בין תקרת בית לסכך סוכה הוא שתקרת בית אמורה להיות אטומה לדליפת גשם, ככתוב: "בַּעֲצֵלְתֵימָם יִמָּךְ הַמְקַרְהוּ וּבְשִׁפְלוֹת יָדֵים יִדְלַף הַבַּיִת" (קהלת י, יח), וסכך שהוא אטום גם לגשם אכן פסול (לשיטת התוספות ב, א ד"ה כי, וע' רא"ש פ"א סי' י"ב שהיא שיטת רבנו תם). אך ייתכן שבית שמאי מודים לבית הלל שאם אין נראים מתוכה כוכבי חמה הסוכה כשרה מדאורייתא, והם פוסלים מדרבנן.

הרא"ש הביא את הירושלמי על משנתנו (ב, ג ט, א): "הדא אמרה צריכין הכוכבים שיהו נראין מתוכה, ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינה בכוכבי חמה שנו". ופירשו מפרשי הירושלמי, שמלשון המשנה "אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה כשרה" משמע שלכתחילה כן צריך שייראו הכוכבים מתוכה, ורק בדיעבד כשרה, ור' לוי מפרש שכוונת המשנה לכוכבי חמה, דהיינו לזהרורי חמה שצריכים להיראות מתוכה לכתחילה, ובדיעבד כשרה כדעת בית הלל. והרא"ש כתב: "ר' לוי אמר בכוכבי חמה שנו פי' צריכין לכתחילה, כדקתני בברייתא ב"ה מכשירין בדיעבד, אבל לכתחילה צריך שיהו נראין מתוכה". וגם מלשונו משמע שרק כוכבי חמה צריכים להיראות לכתחילה, אבל לא כוכבי לילה (ברור שבשביל לראות כוכבי לילה צריך יותר רווחים בסכך מאשר לראות זהרורי חמה).

אבל מלשון הרישא של הברייתא, "המעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה כשרה", המדברת בכוכבי לילה (שהרי הסיפא שלה מדברת בכוכבי חמה), משמע שלכתחילה גם הם צריכים להיראות. ואכן, הטור כתב (סי' תרלא): "וצריך שלא יעשה כיסויה עב מאד, כדי שיהו הכוכבים וניצוצי השמש נראין מתוכה, אבל בדיעבד אפילו מעובה כמין בית כשרה", הרי שמצריך גם ראיית כוכבים, ולא רק ניצוצי השמש.

פירוש אחר לגמרי של המושג 'כוכבי חמה' מצינו בכסף משנה. לשון הרמב"ם (ה, כא): "דרך הסיכוך להיות קל, כדי שייראו ממנו הכוכבים הגדולים. היתה מעובה כמין בית, אף על פי שאין הכוכבים נראין מתוכה כשרה". והכסף משנה פירש ש"הכוכבים הגדולים" היינו כוכבים הנראים אפילו לפני שקיעת החמה, כלשון הגמרא (שבת לה, ב) לגבי צאת הכוכבים: "לא כוכבים גדולים הנראין ביום, ולא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה, אלא בינונים", ואלה הנראים ביום לפני השקיעה הם הנקראים 'כוכבי חמה', וכיוון שהם גדולים יותר קל לראותם דרך נקבי הסכך (ומסתבר שהדין הוא שצריך שאפשר יהיה לראותם בלילה, כי ביום יותר קשה להבחין), והרמב"ם הולך בעקבות הירושלמי שאמר שהמשנה מדברת בכוכבי חמה, ועליהם היא אומרת שלכתחילה צריך לראותם ובדיעבד כשרה גם אם אינם נראים.

אך, כאמור, לכאורה מהברייתא שבבבלי מוכח שגם כוכבים רגילים, ולא רק 'כוכבי חמה', צריך שאפשר יהיה לראותם לכתחילה. והנה השו"ע (תרלא, ג) פסק כלשון הרמב"ם. וכתב הגר"א בביאורו שהוא על פי הירושלמי, וסיים: "וצריך לומר מה שנאמר בברייתא ת"ר אין כו' אפילו לכתחילה", כלומר: ברישא של הברייתא, המדברת בכוכבים רגילים, צריך לומר שאפילו לכתחילה כשרה. ולכאורה הדברים תמוהים: מדוע מ"כשרה" שבמשנה אנו לומדים שהכוונה לדיעבד, ואילו את "כשרה" שבברייתא אנו מפרשים אפילו לכתחילה? גם הציטוט של הגר"א "ת"ר אין כו'" נראה מוזר, שהרי לשון הברייתא היא: "ת"ר המעובה כמין בית, אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה". ובמהדורת 'שו"ע השלם' "תיקנו" את לשון הגר"א על ידי הוספת [וכו'] אחרי 'ת"ר', אך לי נראה שאין זה תיקון אלא קלקול.

הדייקן הגדול, הרש"ש, פתר את השאלות שהעלינו באופן מבריק. קודם כל הוא מפנה לגרסת הרא"ש, המביא את הברייתא בלשון זו: "ת"ר אין הכוכבים נראין מתוכה כשרה, אין כוכבי חמה נראין" וכו'. מסתבר, מה שהרש"ש אולי לא ידע, שזוהי גרסת כל ארבעת כתבי-היד של מסכת סוכה המצויים לפנינו, ושגרסת הדפוסים השתרבבה שלא בצדק מלשון המשנה. ועתה: הרש"ש אומר שהדיוק של הירושלמי אינו מלשון "כשרה", שכן בהרבה מקומות מצינו 'כשר' שפירושו לכתחילה. אלא הדיוק הוא מזה שאחרי שהמשנה אמרה "המעובה כמין בית", מיותר להגיד "אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה", שהרי אם היא נראית אטומה כתקרת בית ודאי שאי אפשר לראות מתוכה את הכוכבים, ולשם מה אמרה זאת המשנה? לומר לך שלכתחילה צריך שיהיו הכוכבים נראים מתוכה. ומפרש הירושלמי שכוונת המשנה לכוכבי חמה, ונמצא שסוכה שאין כוכבי חמה נראים מתוכה כשרה רק בדיעבד. אבל, אומר הגר"א, ברישא של הברייתא, המדברת בכוכבים רגילים ואינה נוקטת "מעובה כמין בית", באמת "כשרה" פירושו כשרה לכתחילה. אמנם, יש להעיר שהרא"ש עצמו אכן מדייק את דין לכתחילה מ"דקתני בברייתא ב"ה מכשירין בדיעבד". וצריך לומר שיש הבדל בין "כשרה" סתם, לבין "ב"ה מכשירין" הבא אחרי "ב"ש פוסלין".

הרב יצחק שילת

ואסיים במילי דאגדתא: בהיותי נער התארחתי פעם בסוכות בנתניה, והלכתי לראות ולשמוע את האדמו"ר מקלויזנבורג זצוק"ל. בתוך דבריו באושפיזין הוא אמר ש'כוכב' שצריך להיראות מהסוכה הוא צירוף של כ"ו – גימטריה של שם הויה – וכ"ב, אותיות התורה. וכיוון ש"כל ישראל ראויים לישיב בסוכה אחת", הרי קוב"ה אורייתא וישראל חד הם.